Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. 6. 2012, sp. zn. 21 Cdo 3701/2010, ECLI:CZ:NS:2012:21.CDO.3701.2010.1

Číslo: 3/2013

Právní věta:

Zruší-li odvolací nebo dovolací soud rozsudek, kterým bylo rozhodnuto o žalobě na určení dědického práva po zůstaviteli ve smyslu ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř., zruší současně i na uvedeném rozsudku závislé usnesení o dědictví po tomto zůstaviteli (§ 175q o. s. ř.), jestliže pro důvody, které vedly ke zrušení rozsudku o žalobě na určení dědického práva, již usnesení o dědictví nemůže obstát.

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 27.06.2012

Spisová značka: 21 Cdo 3701/2010

Číslo rozhodnutí: 3

Číslo sešitu: 1

Typ rozhodnutí: Rozsudek

Hesla: Dědické řízení, Účastníci řízení

Předpisy: § 175k odst. 2 o. s. ř.
§ 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.
§ 90 o. s. ř.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Sbírkový text rozhodnutí:

Žalobou podanou u Obvodního soudu pro Prahu 10 dne 5. 5. 1998 se právní předchůdkyně žalobců domáhala určení, že „závěť zůstavitelky M. P., sepsaná notářským zápisem dne 20. 11. 1995 JUDr. J. K. pod sp. zn. NZ 194/95, N 231/95, je neplatná“.

Rozsudkem ze dne 18. 6. 2001 Obvodní soud pro Prahu 10 žalobě vyhověl a žalovaným uložil povinnost zaplatit procesní předchůdkyni žalobců na náhradě nákladů řízení částku 7450 Kč a „státu“ částku 2875 Kč. Vycházel ze závěru, že „zůstavitelka nebyla v době sepisování závěti schopna rozpoznat následky svého jednání, uvědomit si co činí, svobodně a vážně se rozhodnout a byla v té době již podstatně a závažně narušena“.

K odvolání žalované 1) Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 4. 9. 2002 rozsudek soudu prvního stupně změnil tak, že žalobu zamítl a rozhodl o nákladech řízení. Vycházel ze závěru, že „žalobkyně podala žalobu na určení neplatnosti závěti několik měsíců po uplynutí lhůty stanovené soudem v dědickém řízení“; že naléhavý právní zájem na požadovaném určení není dán, neboť „žádné následné

rozhodnutí vydané v nalézacím řízení mimo postup uvedený v ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. již nemůže vést k tomu, aby bylo s žalobkyní v dědickém řízení nakládáno jako s dědičkou".

K dovolání L. Š. (procesní předchůdkyně žalobců a/ a b/) Nejvyšší soud rozsudkem ze dne 4. 5. 2005 rozsudek Městského soudu v Praze ze dne 4. 9. 2002 zrušil a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Dospěl k závěru, že odvolací soud „nepoučil žalobkyni o povinnosti tvrdit a prokazovat skutečnosti, z nichž vyplývá, že má naléhavý právní zájem na požadovaném určení"; že „takového poučení se žalobkyni nedostalo ani v řízení před soudem prvního stupně" a že tím „řízení zatížil vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci".

Městský soud v Praze – poté co usnesením připustil změnu žaloby na určení, že žalovaná 1) není dědičkou po zůstavitelce M. P., zemř. dne 3. 6. 1996 – rozsudkem ze dne 2. 5. 2006 zrušil rozsudek Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 18. 6. 2001 a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Dospěl k závěru, že „důkaz výslechem znalkyně, o závěry jejíhož znaleckého posudku soud zejména opřel odůvodnění svého rozsudku, nelze považovat za důkaz nerozhodný, který by nemohl směřovat ke zjištění skutkového stavu věci" a že proto „je nezbytné důkazní řízení doplnit výslechem této znalkyně a případně provést další žalovanou 1) navržené důkazy, tedy výslech ošetřující lékařky zůstavitelky a případně též notáře JUDr. K.".

Obvodní soud pro Prahu 10 rozsudkem ze dne 28. 1. 2008 určil, že „žalovaná 1) není dědičkou po zůstavitelce M. P., zemř. dne 3. 6. 1996 (dále také jen „zůstavitelka")"; žalovaným uložil povinnost uhradit L. Š. na náhradě nákladů řízení „před soudy všech stupňů" 58 909,50 Kč k rukám jejího právního zástupce a státu 17 614 Kč na účet Obvodního soudu pro Prahu 10. Po doplnění dokazování dospěl k závěru, že „zůstavitelka nebyla v důsledku diagnostikované choroby, středně rozvinuté vaskulární demence, způsobilá k právním úkonům"; že „je závěť pořízená notářským zápisem sepsaným dne 20. 11. 1995 neplatným právním úkonem" a že proto „žalovaná 1) není dědičkou po zůstavitelce".

K odvolání všech účastníků M ě s t s k ý s o u d v Praze – poté, co usnesením ze dne 22. 5. 2009 rozhodl o procesních nástupcích M. Sch., zemř. dne 13. 11. 2008, tedy v průběhu odvolacího řízení – rozsudkem ze dne 30. 6. 2009, rozsudek O b v o d n í h o s o u d u pro Prahu 10 ze dne 28. 1. 2008 „ve výroku o věci samé" potvrdil; „ve výrocích o nákladech řízení II. a III. napadený rozsudek změnil „jen" tak, že žalovaní jsou povinni tyto náklady zaplatit „společně a nerozdílně", „jinak" výroky II. a III. potvrdil a konečně žalovaným uložil povinnost společně a nerozdílně zaplatit procesní předchůdkyni žalobců na náhradě nákladů odvolacího řízení 11 846 Kč k rukám „jejího právního zástupce". Dospěl k závěru, že „v době sepisování závěti zůstavitelka trpěla rozvinutou vaskulární demencí"; že „její schopnost rozpoznat a posoudit následky svého jednání a tedy svobodně a kvalifikovaně činit rozhodnutí byla podstatně snížena" a že „je nutno předmětnou závěť považovat za neplatný právní úkon ve smyslu § 38 odst. 2 obč. zák."; že „je nadbytečné doplňovat dokazování výslechem ošetřující lékařky zemřelé či zdravotní dokumentací"; že „závěr odborných znaleckých posudků nemohly zvrátit ani výpovědi navržených svědků", neboť „znalci uváděli, že ostatní osoby její duševní poruchu nemuseli nutně rozpoznat"; dále že „aktivní legitimace žalobkyně v řízení na určení dědického práva je dána obsahem rozhodnutí dědického soudu"; že „okruh účastníků řízení o určení dědického práva je dán okruhem účastníků řízení o dědictví" a že „pokud snad nyní vyšla najevo existence dalších zákonných dědiců zůstavitelky, není tato okolnost pro posouzení věcné legitimace v tomto řízení rozhodná".

Proti tomuto rozsudku odvolacího soudu podala žalovaná 1) dovolání. Namítá, že „napadené rozhodnutí, stejně jako rozhodnutí soudu prvního stupně, spočívá na nesprávném právním posouzení věci", neboť „odvolací soud rozhodl o určení dědického práva v rozporu s hmotným právem, když vyhověl žalobě, ve které žalobkyně neoznačila všechny zákonné dědice zůstavitelky"; že „zůstavitelka měla pět dalších plnorodých sourozenců, kteří se narodili jejímu otci V. Sch. a její matce T. Sch."; že

„v současnosti žijí již jen děti sourozenců zůstavitelky, tedy její vlastní synovci a neteře a jejich potomci“; že „potomci plnorodých sourozenců zůstavitelky jsou jejími dalšími zákonnými dědici“; že „žaloba měla být zamítnuta pro nedostatek věcné legitimace vyplývající z hmotného práva“ a že „soud se odchýlil od ustálené judikatury vyšších soudů, dle které se okruh účastníků ve sporném řízení o dědické právo zjišťuje nezávisle na údajích uvedených v rozhodnutí vydaném podle ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. v řízení o dědictví“; dále namítá, že soudy „rozhodly o určení dědického práva, ačkoliv tomu bránila překážka věci pravomocně rozsouzené“; že „rozsudkem Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 23. 2. 1998 byla zamítnuta žaloba žalobkyně, kterou se domáhala určení, že závěť je neplatná“; že „tento rozsudek nabyl dne 3. 4. 1998 právní moci“; že „následně znovu v této věci vedené u Obvodního soudu pro Prahu 10 pod sp. zn. 13 C 169/98 rozhodl Městský soud v Praze rozsudkem ze dne 4. 9. 2002“; že „Obvodní soud pro Prahu 10 projednávající pod sp. zn. 27 D 1440/96 dědictví po zůstavitelce usnesením ze dne 27. 3. 2004 potvrdil, že žalovaná 1) jako jediná dědička ze závěti nabyla veškerý majetek a majetková práva zůstavitelky“; že „rozhodnutí, kterým bylo dědické řízení skončeno, nabylo právní moci a stalo se vykonatelným“; že „uvedenými rozhodnutími byla vyřešena otázka platnosti závěti zůstavitelky a určeno, že dovolatelka je zůstavitelčinou dědičkou“. Navrhla, aby dovolací soud rozsudky soudů obou stupňů zrušil a aby věc vrátil soudu prvního stupně k dalšímu řízení.

V průběhu dovolacího řízení bylo dovolacím soudem zjištěno, že procesní předchůdkyně žalobců L. Š. dne 4. 1. 2011 zemřela. Nejvyšší soud proto usnesením ze dne 17. 8. 2011 rozhodl, že v řízení bude na jejím místě pokračováno se Z. Š. a J. Š. jako procesními nástupci.

N e j v y š š í s o u d zrušil rozsudek odvolacího soudu a věc mu vrátil k dalšímu řízení. Zrušil i závislé usnesení soudu prvního stupně a věc mu rovněž vrátil k dalšímu řízení.

Z o d ů v o d n ě n í :

V projednávané věci odvolací soud řešil otázku, zda je soud ve sporném řízení o dědické právo vázán okruhem účastníků uvedeným v rozhodnutí vydaném podle § 175k odst. 2 o. s. ř. Uvedenou právní otázku posoudil odvolací soud v rozporu s ustálenou judikaturou soudů. Vzhledem k tomu, že její posouzení bylo pro rozhodnutí projednávané věci významné (určující), představuje napadený rozsudek odvolacího soudu rozhodnutí, které má ve věci samé po právní stránce zásadní význam. Dovolací soud proto dospěl k závěru, že dovolání žalované 1) proti rozsudku odvolacího soudu je přípustné podle ustanovení § 237 odst. 1 písm. c) o. s. ř.

Po přezkoumání rozsudku odvolacího soudu ve smyslu ustanovení § 242 o. s. ř., které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1, věta první, o. s. ř.), Nejvyšší soud dospěl k závěru, že dovolání je opodstatněné.

Dědictví se nabývá smrtí zůstavitele (srov. § 460 obč. zák.). K nabytí dědictví zůstavitelovým dědicem však nedochází jen na základě smrti zůstavitele. Právní úprava dědického práva vychází z principu ingerence státu při nabývání dědictví; předpokládá mimo jiné, že dědictví po každém zůstaviteli musí být soudem projednáno a rozhodnuto, že řízení o dědictví se zahajuje i bez návrhu a že v řízení o dědictví musí být projednán také majetek, který při původním projednání a rozhodnutí dědictví nebyl znám (nebyl zjištěn). Podle rozhodnutí soudu o dědictví (§ 175q o. s. ř.) se dědictví nabývá s účinností ke dni smrti zůstavitele. V době od smrti zůstavitele až do rozhodnutí o dědictví pravomocným usnesením soudu tu nemůže být jistota, s jakým výsledkem řízení o dědictví skončí (zejména, kdo se stane zůstavitelovým dědicem a jak bude vypořádáno dědictví mezi více zůstavitelovými dědici).

Zanechal-li zůstavitel více dědiců, projevuje se stav, jaký tu vzniká v době od smrti zůstavitele až do pravomocného rozhodnutí soudu o dědictví, také v jejich vzájemných vztazích k majetku patřícímu do

dědictví. Musí být vzato v úvahu, že rozhodnutí soudu o dědictví má sice účinky ke dni smrti zůstavitele, že však do právní moci rozhodnutí o dědictví není jisté, jak budou jejich práva a povinnosti k dědictví upravena. Uvedený „zvláštní“ vztah dědiců k zůstavitelově majetku má mimo jiné za následek, že až do právní moci usnesením soudu o dědictví jsou dědici považováni za vlastníky celého majetku patřícího do dědictví (všech věcí a majetkových práv zůstavitele) a že z právních úkonů, týkajících se věcí nebo majetkových práv patřících do dědictví, jsou oprávněni a povinni vůči jiným osobám společně a nerozdílně, přičemž jejich dědický podíl vyjadřuje míru, jakou se navzájem podílejí na těchto právech a povinnostech. Ve sporech s jinými osobami, týkajících se věcí nebo majetkových práv patřících do dědictví, se uvedený vztah dědiců k zůstavitelově majetku projevuje tím, že mají postavení tzv. nerozlučných společníků (§ 91 odst. 2 o. s. ř.), neboť jde o taková společná práva a povinnosti, že se rozhodnutí ve sporu musí vztahovat na všechny dědice (srov. rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 11. 1999, sp. zn. 21 Cdo 1820/99, uveřejněný v časopise Soudní judikatura, ročník 2000, pod číslem 67).

Postavení žalobce v řízení před soudem je určeno obsahem rozhodnutí soudu, vydaného podle ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. Ostatní účastníci řízení o dědictví budou vystupovat v řízení před soudem jako žalovaní, a to i když v řízení o dědictví se někteří z nich ke sporné otázce nestavěli odmítavě nebo vystupovali pasivně. Okruh žalovaných soud ve sporném řízení zjišťuje nezávisle na údajích uvedených v rozhodnutí vydaném podle ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. v řízení o dědictví. Žalovaným ve sporném řízení nic nebrání v tom, aby zaujali stanovisko shodné s žalobcem. Soud však nemůže z takového vyjádření žalovaného dovodit, že dědické právo přestalo být sporné, a řízení zastavit, pokud nemá podklady pro postup podle ustanovení § 96 odst. 1 až 3 o. s. ř., tj. k vyřízení výslovného zpětvzetí návrhu.

Určí-li žalobce okruh účastníků sporného řízení v návrhu na jeho zahájení (§ 90 o. s. ř.) odchylně od okruhu účastníků řízení o dědictví a jako žalované označí jen některého (některé) z nich, nemůže být žalobě vyhověno pro nedostatek věcné legitimace vyplývající z hmotného práva, neboť se řízení neúčastní všichni nerozluční společníci (§ 91 odst. 2 o. s. ř.) [srov. zprávu projednanou a schválenou občanskoprávním kolegiem Nejvyššího soudu ČSR dne 18. 6. 1982, sp. zn. Cpj 165/81, uveřejněnou ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, ročník 1982, pod číslem 49; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 10. 2. 2004, sp. zn. 30 Cdo 2537/2003, uveřejněný v časopise Soudní judikatura pod č. 70, ročník 2004; rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 15. 5. 2007, sp. zn. 21 Cdo 2088/2006].

Vzhledem k výše uvedenému je nesprávný závěr odvolacího soudu, že „pokud snad nyní vyšla najevo existence dalších zákonných dědiců zůstavitelky, není tato okolnost pro posouzení věcné legitimace v tomto řízení rozhodná“.

V posuzovaném případě z obsahu spisu vyplývá, že v řízení o dědictví po M. P., zemřelé dne 3. 6. 1996 (dále též jen „zůstavitelka“), vedeném Obvodním soudem pro Prahu 10 pod sp. zn. 27 D 1440/96, bylo L. Š., V. Sch., J. B., M. G., M. Sch., Ing. O. V. a Ing. O. Sch., usnesením ze dne 15. 10. 1997 uloženo, aby ve lhůtě jednoho měsíce ode dne právní moci usnesení podali u Obvodního soudu pro Prahu 10 žalobu na určení, že „závěť zůstavitelky sepsaná notářským zápisem dne 20. 11. 1995 JUDr. J. K. je neplatná“ (usnesení nabylo právní moci dne 26. 11. 1997).

Z obsahu spisu bylo dále zjištěno, že žalovaná 1) v odvolání uvedla, že „po vyhlášení rozsudku soudu prvního stupně zjistila, že zůstavitelka měla pět dalších plnorodých sourozenců, a to V. Sch., zemř. 1976, K. Sch., zemř. 1993, J. Sch., R. Sch. a R. Sch.“ a že „v současnosti žijí již jen děti těchto sourozenců zůstavitelky, a to děti bratra zůstavitelky V. Sch. – V. Sch. a V. K., rozená Sch., děti bratra zůstavitelky K. Sch., zemř. 1993 – K. Sch., zemř. 19. 8. 1982, I., nar. 1932, I., nar. 1934 a H., nar. 1947, zemř. 7. 6. 1975, syn bratra zůstavitelky J. Sch. – R., nar. asi 1942, a děti sestry R. Sch., bratr zůstavitelky R. Sch. zemřel bezdětný“. Dále z rodného listu zůstavitelky vyplývá, že jejím otcem byl W. Sch. a její matkou byla T. Sch., roz. K.; dále z rodného listu V. Sch. vyplývá, že jeho otcem byl

V. Sch., který byl synem V. Sch. a T. Sch., rozené G.; z rodného listu V. Sch. vyplývá, že jejím otcem byl V. Sch., syn V. a T., roz. K.

Tyto skutečnosti ohledně dalších v úvahu přicházejících dědiců (stejně jako důkazy, které žalovaná 1/ navrhla k jejich prokázání) byly v projednávané věci uplatněny (navrženy) až v odvolání, přičemž v průběhu řízení před soudem prvního stupně nebyly žádným z účastníků uvedeny ani jinak nevyšly najevo. Jde o nové skutečnosti a důkazy, které však v odvolacím řízení nebyly přezkoumány, přestože na základě nich vznikly v řízení důvodné pochybnosti, zda zůstavitelka měla další – v usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 15. 10. 1997 neuvedené – dědice ze zákona a zda se řízení o určení dědického práva účastní všichni nerozluční společníci ve smyslu § 91 odst. 2 o. s. ř. Odvolací soud se námitkami žalované 1) ohledně „nových" (plnorodých) sourozenců zůstavitelky – v důsledku nesprávného právního závěru – nezabýval a pochybnosti v odvolacím řízení neodstranil. V projednávané věci tak nebylo dosud zjištěno, zda se řízení o určení dědictví účastní všichni ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici (§ 175b o. s. ř.). Bez takového zjištění je závěr soudu o tom, zda žalovaná 1) není dědičkou po zůstavitelce, předčasný, a proto nesprávný.

Protože rozsudek odvolacího soudu je – z důvodu shora popsaného – nesprávný, Nejvyšší soud jej zrušil a věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení (§ 243b odst. 2, část věty za středníkem, o. s. ř.).

Současně Nejvyšší soud jako závislý výrok zrušil také usnesení, jímž soud projednávající dědictví určil obvyklou cenu zůstavitelčina majetku, výši dluhů a čistou hodnotu dědictví a potvrdil nabytí dědictví po zůstavitelce žalované 1/ (tj. usnesení Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 27. 3. 2004). Na soudu (resp. soudním komisaři) projednávajícím dědictví po zůstavitelce bude, aby provedl potřebné úkony v řízení o dědictví (zejména poučil nové účastníky řízení o možnosti dědictví odmítnout) a poté znovu zvážil případný postup podle § 175k odst. 2 o. s. ř.

V dalším řízení bude třeba, aby se odvolací soud zabýval skutečnostmi, které žalovaná 1) ohledně dalších v úvahu přicházejících dědiců zůstavitelky v odvolání uvedla a k jejich prokázání provedl účastníky navržené důkazy. Pokud bude v řízení prokázáno, že, kromě již známých účastníků, jsou zde ještě další v úvahu přicházející zákonní dědicové zůstavitelky, bude na odvolacím soudu, aby zrušil rozhodnutí soudu prvního stupně a řízení vedené podle ustanovení § 175k odst. 2 o. s. ř. zastavil.

Pro úplnost dovolací soud uvádí, že ostatní námitky dovolatelky důvodné nejsou. Překážka věci pravomocně rozhodnuté nastává v první řadě tehdy, jde-li v novém řízení o projednání stejné věci. O stejnou věc se jedná tehdy, jde-li v novém řízení o tentýž nárok nebo stav, o němž již bylo pravomocně rozhodnuto, a týká-li se stejného předmětu řízení a týchž osob. V předchozím řízení vedeném u Obvodního soudu pro Prahu 10 pod sp. zn. 17 C 276/97 procesní předchůdkyně žalobců a) a b) žalovala – dle nesprávného poučení dědického soudu – na určení neplatnosti závěti a soud proto rozhodoval pouze o předběžné otázce, nikoliv o určení dědického práva, o němž je rozhodováno v řízení pod sp. zn. 13 C 237/2006. Není-li dána totožnost předmětu řízení, nemůže dřívější rozhodnutí o určení platnosti závěti – již z tohoto důvodu – tvořit překážku věci pravomocně rozsouzené pro řízení o určení dědice.

Ani námitka, že dědické řízení již bylo pravomocně skončeno není důvodná. Soud v řízení o dědictví pochybil, když – aniž by vyčkal rozhodnutí Nejvyššího soudu o dovolání v řízení o určení dědice po zůstavitelce – potvrdil nabytí dědictví závětní dědičce (žalované 1/). Za situace, kdy usnesení, kterým byla procesní předchůdkyně žalobců a) a b) odkázána k podání žaloby, nesplňovalo požadavky podle § 175k odst. 2 o. s. ř., totiž žalobci a) a b) (resp. jejich procesní předchůdkyně) nepřestali být účastníky řízení o dědictví (srov. např. usnesení Nejvyššího soudu ze dne 21. 3. 2006, sp. zn. 21 Cdo 2431/2005, publikované v časopise Soudní judikatura pod č. 113, ročník 2006). Lze tedy dospět k

závěru, že rozhodnutí Obvodního soudu pro Prahu 10 ze dne 27. 3. 2004 dosud nenabylo právní moci, neboť nebylo doručeno všem účastníkům řízení o dědictví.